11/02/2019

Η πριγκίπισσα Αργυρώ – Το Αργυρόκαστρο και η δολοφονία του γιου της

/ Ομογένεια

Η πριγκίπισσα Αργυρώ – Το Αργυρόκαστρο και η δολοφονία του γιου της – Η φοβερή κατάρα της – Τι γράφουν για την Αργυρώ οι Ι. Λαμπρίδης, Κ. Κρυστάλλης και Ν. Πολίτης – Τα ιστορικά στοιχεία του θρύλου – Η Αργυρώ στην αλβανική παράδοση

του **Μιχάλη Στούκα**

Ένας από τους πλέον διαδεδομένους θρύλους στο ακριτικό Πωγώνι της Ηπείρου αλλά και στα ελληνικά χωριά της Βορείου Ηπείρου είναι αυτός της Αργυρώς της Μονοβύζας. Πολύ γνωστός στους παλιούς, λιγότερο γνωστός στους νεότερους και δυστυχώς τελείως άγνωστος στα νέα παιδιά με καταγωγή από την περιοχή. Έχοντας ακούσει από παλαιότερους τον θρύλο αυτό, αναζητήσαμε περισσότερα

στοιχεία. Είχαμε υπόψη μας ότι στην Αργυρώ αναφέρεται ο Ηπειρώτης λόγιος Ιωάννης Λαμπρίδης και ο Κώστας Κρυστάλλης σε ένα διήγημα του.

Στη συνέχεια βρήκαμε και στις παραδόσεις του «πατέρα» της ελληνικής λαογραφίας Νικόλαο Πολίτη στοιχεία για τη Μονοβύζα πριγκίπισσα. Τέλος, αυτό που μας εξέπληξε, είναι ότι η παράδοση, ο θρύλος αυτός, είναι ευρέως διαδεδομένος και στη γειτονική Αλβανία. Μάλιστα το 1960 ο κορυφαίος Αλβανός λογοτέχνης Ισμαήλ Κανταρέ (δεν θα λέγαμε άλλωστε ότι η Αλβανία έχει πληθώρα λογοτεχνών) έγραψε το ποίημα “Princesha Argjiro”. Αν επρόκειτο μόνο για ένα θρύλο ίσως δεν θα είχε ιδιαίτερα ιδιαίτερη αξία να ασχοληθούμε, όμως πρόκειται για πραγματική ιστορία που πιθανότατα διαδραματίστηκε τον 15ο αιώνα.

Το Πωγώνι – Ο θρύλος της Μονοβύζας

Το Πωγώνι στο οποίο έχουμε αναφερθεί αρκετές φορές βρίσκεται στο ΒΔ άκρο του νομού Ιωαννίνων. Τα περισσότερα χωριά του βρίσκονται κοντά στην ελληνοαλβανική μεθόριο ενώ ορισμένα από αυτά (Πολίτσανη, Σχωριάδες, Σωπική, Χλωμό, Μαυρόγερο, Οψάδα, Σέλτση, Τσιάτιστα) παραχωρήθηκαν στην Αλβανία αν και ο πληθυσμός τους ήταν και είναι αμιγώς ελληνικός. Το Πωγώνι λόγω της θέσης του δεινοπάθησε από Ρωμαίους, Ούννους, Αβάρους, Σλάβους, Οθωμανούς και Αλβανούς.

Ωστόσο οι κάτοικοι του μέχρι την απελευθέρωση της περιοχής από τον ελληνικό στρατό το 1913 διατήρησαν τη θρησκεία τους, τη γλώσσα και τα ελληνικά ήθη και

έθιμα. Άλλωστε και η τελευταία οθωμανική απογραφή (1909) καταγράφει μόνο Έλληνες χριστιανούς στα χωριά της περιοχής. Με το Πωγώνι συνδέεται ο θρύλος της Αργυρώς της Μονοβύζας. Ας δούμε πρώτα τι γράφει ο Ιωάννης Λαμπρίδης στα «Πωγωνιακά» που πρωτοεκδόθηκαν το 1889.

Οθωμανικές ορδές από τα βόρεια της Ιλλυρίας και της Μακεδονίας επιτέθηκαν εναντίον του Αργυροκάστρου και το κυρίευσαν. Ο άρχοντάς του, το όνομα του οποίου δεν διασώζεται, κατέφυγε στο δασώδες χωριό της Δρόπολης Σωφράτικα. Προδόθηκε όμως από κάποια γριά και κατέφυγε στην Καστάνιανη Πωγωνίου στην ξακουστή οικογένεια των Ηγουμενάτων. Κάποιος όμως από τα μέλη της οικογένειας αυτής για να οικειοποιηθεί τους θησαυρούς που είχε μαζί του, τον δολοφόνησε. Η μητέρα του, Αργυρώ, από κάποια πράγματα του γιου της που είχαν πωληθεί στην Κέρκυρα, βρήκε ποιοι ήταν οι δολοφόνοι του.

Τότε σύμφωνα με τον Λαμπρίδη, «σπεύδει επικεφαλής ιππικού Αλβανών ατρομήτων και εκδικείται τον θάνατο αυτού, εις πυρ και σίδηρον παραδιδούσα ου μόνον την Καστάνιανην και τον οχυρόν της Αρίνιστας (σήμερα Κτίσματα) πύργον, αλλά και πολλά χωρία του Δελβίνου, Δροπόλεως και Τσιαμουρίας. Η αμαζών αυτή μνημονεύεται υπό τ’ όνομα Αργυρώ, θεωρείται ως μονοβύζα και πανταχού των Ελληνικών χωρίων Δελβίνου, Φιλιατών και Αργυροκάστρου μετά φρίκης μνημονεύεται».

Συνεχίζοντας ο Λαμπρίδης, γράφει ότι οι κάτοικοι της Καστάνιανης κατέφυγαν στο χωριό Στρατίνιστα (δείτε χάρτη) και την Κοσοβίτσα (σήμερα ανήκει στην Αλβανία). Τα πολυάριθμα μέλη της πατριάς των Ηγουμενάτων σκόρπισαν στη γειτονική Βάλτιστα (σήμερα Χαραυγή) και την Κοσοβίτσα, ενώ ελάχιστα έμειναν στην Καστάνιανη.

Η Αργυρώ εγκαταστάθηκε στην Καστάνιανη όπου έχτισε την εκκλησία της Αγίας Μαρίνας (σήμερα σώζονται ερείπιά της) και προκάλεσε τον αφορισμό από το Πατριαρχείο τον Ηγουμενάτων. Οι ιερείς όλων των εκκλησιών της Δρυϊνουπόλεως μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας έλεγαν «κατηραμένη η Καστάνιανη, αφορισμένη η οικογένεια των Ηγουμενάτων». Αυτό γινόταν ως το 1819 οπότε ο Δοσίθεος με καταγωγή από το Μέτσοβο έγινε επίσκοπος Δρυϊνουπόλεως.

Στη διάρκεια μιας περιοδείας του άκουσε τον παραπάνω αφορισμό από έναν ιερέα στο χωριό Γράψι. Μην γνωρίζοντας για ποιο λόγο γίνεται αυτό, κάλεσε τον ιερέα ο οποίος τον πληροφόρησε σχετικά. Ο Δοσίθεος πήγε και στην Καστάνιανη όπου έμαθε περισσότερες λεπτομέρειες. Τότε έγραψε στο Πατριαρχείο και ζήτησε «συγχωρητήριον επιστολήν», όπως γράφει ο Λαμπρίδης.

Παράλληλα, απαγόρευσε την ανάγνωση στο εξής του αφορισμού στις εκκλησίες της Δρυϊνουπόλεως. Αλλά και η οικογένεια των Ηγουμενάτων, λόγω των πολλών πρόωρων θανάτων μελών της, τον οποίο απέδιδε στον αφορισμό της Αργυρώς, ζήτησε και πήρε από το Πατριαρχείο «συγχωρητήριον επιστολήν». Λέγεται μάλιστα, ότι ο αφορισμός αυτός «ακουγόταν» παλαιότερα και σε εκκλησίες της Άρτας!

Ας δούμε όμως τι γράφει ο Κώστας Κρυστάλλης (1868-1894), στο διήγημά του «Αργυρώ η Μονοβύζα» που πρωτοδημοσιεύθηκε στη «Φωνή της Ηπείρου» στις 9 Απριλίου 1893. Υπάρχουν πολλές ομοιότητες με όσα γράφει ο Ι. Λαμπρίδης και κάποιες μικρές παραλλαγές.

Ο γιος της Αργυρώς, ήταν βασιλιάς στο Αργυρόκαστρο όπου «πλάκωσαν» αμέτρητοι Τούρκοι και άρχισαν να το πολιορκούν. Η πολιορκία κράτησε 10-15 μήνες. Η πείνα είχε φέρει σε απελπιστική κατάσταση τους πολιορκημένους. Τότε, ο βασιλιάς αποφάσισε να επιχειρήσουν ηρωική έξοδο και να προσπαθήσουν να εξοντώσουν τους Τούρκους. Όμως η μητέρα του, η Αργυρώ, βλέποντας ότι μια τέτοια ενέργεια είναι καταδικασμένη να αποτύχει είπε στον γιο της να φύγει και να πάει στα Σωφράτικα σ’ ένα δικό τους άνθρωπο, τον Βλιώρα, με τον οποίο είχε συνεννοηθεί.

Η ίδια η Αργυρώ θα έμενε στο κάστρο και όταν θα το καταλάμβαναν οι Τούρκοι, θα οργάνωνε επανάσταση εναντίον τους και θα ξανάφερνε τον γιο της βασιλιά. Πραγματικά, το επόμενο βράδυ ο γιος της Αργυρώς με τη συνοδεία του και «φορτωμένος από βιο», έφυγε για τα Σωφράτικα.

Οι Τούρκοι μπήκαν στο Αργυρόκαστρο και αναζητούσαν τον γιο της Αργυρώς

παντού. Βρέθηκε τότε μια γριά στα Σωφράτικα που τον πρόδωσε. Ο Βλιώρας, τον έστειλε στην Καστάνιανη, στους Ηγουμενάτες, που ήταν ξακουστή, χιλιόχρονη οικογένεια και συμπέθεροί του. Άπληστοι όμως καθώς ήταν, σκότωσαν τον γιο της Αργυρώς για να του πάρουν την περιουσία. Όταν το έμαθε η μητέρα του, αφού έδιωξε τους Τούρκους από το Αργυρόκαστρο με «τετρακόσια παλικάρια Αρβανιτόπουλα», πλάκωσε λυσσαγμένη την Καστάνιανη, απλώνοντας τον χαμό γύρω της.

Όπως γράφει και ο Λαμπρίδης, κατέστρεψε τον πύργο της Αρίνιστας και πολλά χωριά του Δέλβινου και της Τσαμουριάς. Η φοβερή κατάρα της «Καταραμέν' η Καστάνιανη, αφορισμέν' η γενιά των Ηγουμενάτων», «διαβαζόταν» σ' όλες τις εκκλησίες από την Άρτα και την Τσαμουριά ως τα πέρατα του Αργυρόκαστρου.

Εύλογα ορισμένοι θα σκεφθούν ότι πρόκειται απλά για παραμύθια... Να τους ενημερώσουμε όμως, ότι η μεν Αρίνιστα, τα σημερινά Κτίσματα, βρίσκεται στη θέση της σπουδαίας αρχαίας πόλης Ατιντάνιας, όπως επισημαίνει και ο N. Hammond, η δε Καστάνιανη (παλαιότερα ως το 2005 Καστανή), με μακραίωνη ιστορία από τα αρχαία χρόνια και την περίοδο της ρωμαιοκρατίας (αρχαία και βυζαντινά νομίσματα, επιγραφές αρχαίες κλπ. έχουν βρεθεί στο χωριό), εκτεινόταν από τα Κτίσματα, ως τη Μονή Μακρ(υ)αλέξη, χτισμένη το 1068, που βρίσκεται μεταξύ των χωριών Κάτω Λάβδανη και Αγία Μαρίνα (δείτε χάρτη). Η δε Καστάνιανη, την εποχή που καταστράφηκε από την Αργυρώ, ήταν πιθανότατα, κωμόπολη.

Κατά μια εκδοχή, πρόκειται για Κάστινα που αναφέρει στο έργο του «Περί Κτισμάτων» ο Προκόπιος, ο οποίος γράφει ότι το φρούριο της ανοικοδόμησε ο Ιουστινιανός (527-565).

Ο Νικόλαος Πολίτης στις «Παραδόσεις», γράφει:

(Παράδοση 49): «Η Αργυρώ τον παλαιόν καιρόν ήταν βασίλισσα πολύ καλή, όχι σαν την Μονοβύζα.
Αυτή έχτισε το Αργυρόκαστρο» (Παράδοση Ηπείρου).

Σε άλλη παράδοση (αρ.13), γράφει: «Η Μονοβύζα ήρθε στο Λίμποβο από τα μέρη της Δρόπολης με δύναμη μεγάλη και εχάλασε τον τόπο, και προπάντων τη Βράνια εκεί σκοτώθη και ο γιος της ο Ίουλος. Γι' αυτό καταράστη, κούκος να μη λαλήσει στο μέρος εκείνο καθώς λέει και το τραγούδι:

Στη Βράνια και στην Ρίπεση κούκος να μην λαλήσει, ‘τι βάρεσαν τον Ίουλο, το γιο της Μονοβύζας, που ‘χεν οκάδες τα φλωριά, ταγάρια τα ασήμια.

(ΛΙΜΠΟΒΟΝ ΤΗΣ ΕΞΑΡΧΊΑΣ ΓΗΡΟΜΕΡΙΟΥ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ)
Στη Μονοβύζα, ο Νικόλαος Πολίτης αναφέρεται και σε άλλες παραδόσεις (αρ.11, Η ΒΟΔΙΝΑ Η ΜΟΝΟΒΥΖΑ, αρ.12 Η ΜΟΝΟΒΥΖΑ κλπ.).

Τι κρύβεται πίσω από τον θρύλο της Αργυρώς;

Οι παραδόσεις για τη Μονοβύζα, έχουν πιθανότατα ιστορική βάση. Ίσως αναφέρονται στην καταστροφή της Φοινίκης από την Τεύτα βασίλισσα των Ιλλυριών, το 231 π.Χ. Ο γιος της Ίουλος κατά τις παραδόσεις, σε μια μάχη σκοτώθηκε και η μητέρα του για να εκδικηθεί, αποφάσισε να καταστρέψει την Ήπειρο.
Σύμφωνα όμως με τον Αππιανό (Ιλλυρική,7), η Τεύτα δεν είχε δικό της παιδί. Ο σύζυγός της, Άγρωνας είχε ένα γιο, τον Πίννη από προηγούμενο γάμο. Οι πηγές για την ιστορία της Ηπείρου εκείνη την εποχή είναι ελάχιστες, για τον λόγο αυτό ο Ν. Πολίτης γράφει ότι:

«…δεν επιτρέπεται να απορρίπτωμεν ως παντελώς αναξίαν πίστεως την από

στόματος παράδοσιν».

Από τις μεταγενέστερες πηγές, το «Χρονικόν της Δρυοπίδος» που δημοσιεύτηκε στα «Νοελληνικά Ανάλεκτα του Παρνασσού», 1872, τ.Α'), μνημονεύει την εκστρατεία του Ίουλου και την καταστροφή ηπειρωτικών πόλεων 185 χρόνια πριν τον Οκταβιανό Αύγουστο, δηλαδή πολύ κοντά στο 231 π.Χ.

Χρονικά παρόμοια με αυτό, αποτέλεσαν πηγή όλων των σχετικών ηπειρωτικών παραδόσεων, καθώς στο «Χρονικόν της Δρυοπίδος» αναφέρονται και άλλοι ιστοριογράφοι της Ηπείρου, τα ονόματα των οποίων μας είναι άγνωστα.

Οι Ηπειρώτες ονόμασαν την πριγκίπισσα «Μονοβύζα», είτε υβριστικά, είτε για να δηλώσουν το πολεμικό της μένος. Η λέξη Μονοβύζα, όπως και το λατινικό Unimammia σημαίνουν την Αμαζόνα, επειδή μεταγενέστεροι συγγραφείς παρετυμολόγησαν τη λέξη από το στερητικό άλφα και το μαζός =μαστός. Σύμφωνα με την παρετυμολογία αυτή πλάστηκε ο μύθος ότι οι Αμαζόνες έκοβαν τον δεξιό τους μαστό για να μην τις εμποδίζει στον ακοντισμό και την τοξοβολία. Ο Καισάριος Δαπόντες στο έργο του «Καθρέπτης Γυναικών» (1766), αποκαλεί τις Αμαζόνες «Μονοβυζούσας».

Η Αργυρώ και το Αργυρόκαστρο

Το Αργυρόκαστρο (αλβαν. Gjirokaster), όπως είναι γνωστό, βρίσκεται στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου, στο νότιο τμήμα της Αλβανίας. Η πόλη αναφέρεται σε έγγραφα του 14ου αιώνα, αλλά η ίδρυση της πρέπει να τοποθετηθεί σε πολύ παλαιότερους χρόνους, όπως προκύπτει από τα ερείπια του φρουρίου που την περιβάλλει. Ορισμένοι ερευνητές, θεωρούν ότι στη θέση της σημερινής πόλης βρισκόταν κατά τους προβυζαντινούς χρόνους η Αντιγόνεια, όμως η υπόθεση αυτή δεν έχει επιβεβαιωθεί.

Η παράδοση ότι το Αργυρόκαστρο χτίστηκε από τη βυζαντινή αρχόντισσα Αργύρω ή Αργυρίνη, επίσης δεν έχει τεκμηριωθεί ιστορικά. Πάντως και ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης, γράφει στο «Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας» (έκδ.2012): Αργυρόκαστρο <μεσν. Αργυρόκαστρον , από παράδοση κατά την οποία η πόλη χτίστηκε από Βυζαντινή αρχόντισσα Αργυρή ή Αργυρίνη. Το αλβ. GjiroKaster< ελλην. Αργυρόκαστρο. Η περιοχή της Ηπείρου είχε γίνει στόχος των Οθωμανών από πολύ νωρίς. Αρχικά, κυρίευσαν την Αυλώνα, την οποία εποφθαλμιούσαν και οι Βενετοί, το 1420 το Αργυρόκαστρο και το 1430 τα Γιάννενα.

Όπως γράφει και ο Ι. Λαμπρίδης, αναντίρρητα πίσω από την παράδοση της Αργυρώς κρύβεται σπουδαία ιστορία. Τα γεγονότα ίσως να έλαβαν χώρα κατά την πρώτη άλωση του Αργυρόκαστρου από τους Οθωμανούς (που δεν γράφει όμως

πότε έγινε). Η εκδίκηση της Αργυρώς εναντίον πόλεων και χωριών του Δεσποτάτου της Ηπείρου, οφειλόταν σε συμμαχίες τους με τους Μωαμεθανούς.

Πάντως, και το γεγονός ότι για πολλούς αιώνες το όνομα της Αργυρώς αποτελούσε φόβο και τρόμο σε πολλές περιοχές της Ηπείρου και η κατάρα που διαβαζόταν σε όλες τις εκκλησίες από την Άρτα ως το Αργυρόκαστρο, αποδεικνύουν ότι έχουμε να κάνουμε με ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα

Το κάστρο της Μονοβύζας στην Πελοπόννησο!

Σύμφωνα με την παράδοση με αριθμό 124 τον Νικόλαου Πολίτη, που προέρχεται από τη Γορτυνία της Αρκαδίας, μιάμιση ώρα μακριά από τη Βερβίτσα βρίσκεται το κάστρο της Μονοβύζας, που ήταν βασιλοπούλα με ένα μόνο μαστό. Η ίδια έφτιαξε και της Κυράς το Γιοφύρι στον Ρουφιά (Αλφειό), παρακάτω από το κάστρο της Γλανίτσας κοντά στη Στρέζοβα. Το κάστρο μια φορά το πάτησαν εχθροί, αλλά η Μονοβύζα κατάφερε να ξεφύγει. Στη Μονοβύζα, αναφέρεται και η παράδοση με αριθμό 125 («ΤΗΣ ΜΟΝΟΒΥΖΑΣ ΤΟ ΑΧΝΑΡΙ»), σύμφωνα με την οποία κυρά του κάστρου της Άκοβας ήταν μια κόρη μ’ ένα μαστό.

Για το κάστρο της Άκοβας, που αναφέρεται ως Argiro Castro vel Agnocastro (1463) και Arzirocastro (1467) στις ενετικές πηγές, διαβάζουμε στο διαδίκτυο ότι το 1470 το κατέλαβαν οι Τούρκοι. Τώρα, αν και πώς συνδέεται η Αργυρώ της Ηπείρου με την Αργυρώ της Αρκαδίας, δεν γνωρίζουμε.

Η Αργυρώ στην αλβανική παράδοση

Κι ενώ είναι η πρώτη φορά που γίνεται στο διαδίκτυο μέσα από αυτό το άρθρο μια τόσο εκτεταμένη αναφορά στην Αργυρώ, ο θρύλος της στη γειτονική Αλβανία είναι πολύ γνωστός. Σύμφωνα με την αλβανική λαϊκή παράδοση, η Αργυρώ έζησε τον 15ο αιώνα και έφυγε από το Αργυρόκαστρο μαζί με τον γιο της για να μην πέσουν στα χέρια των Οθωμανών. Ο Ισμαήλ Κανταρέ, όπως αναφέραμε, εμπνεύστηκε από την αλβανική παράδοση και έγραψε το 1960 σχετικό ποίημα.

Πηγές: ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΟΛΙΤΗ, «ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ», εκδ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ 1994
ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΑΜΠΡΙΔΟΥ, «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ», ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, Ιωάννινα 1993
ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ, «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ», εκδόσεις ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ, 2009

Πηγή: **protothema.gr**